

Political-legal assessment of US unilateral economic sanctions against the Islamic Republic of Iran

Hojatallah Ghaedi*
Sohrab Salahi**
Kheirollah Parvin***

Received: 2020/02/02
Accepted: 2021/02/10

In this article we have tried to study the different aspects of bilateral relations and the role of sanctions in these relations. In answer to the main question- what is the role and place of US unilateral sanctions against I.R.Iran in terms of international law; we have attempted to address the role of pressures on the I.R.Iran through unilateral US sanctions, using the theory of "offensive realism". The results suggest that: The United States and the European Union have used cooperative mechanisms in the world system to unilaterally impose sanctions on Iran, creating the conditions for a change in Iran's behavioral patterns to transition from UN Security Council sanctions and sanctions. Forced diplomacy is seen as part of US strategic reality to persuade and limit the Islamic Republic's strategic power. From the point of view of international law, although many of these tools have been used in pursuit of unilateral interests and hegemonic policies contrary to human rights law, sanctions policy is viewed as a countermeasure as well as a collective action by the United Nations Charter. The Security Council has relative legitimacy and, consequently, good performance.

Keywords: Economic sanctions, I.R.Iran, International law, Unilateralism, United State of America.

---

* PhD Student in International Law, Department of Law, Qeshm unit, Islamic Azad University, Qeshm Branch, Qeshm, I.R.Iran.

dr.h.qaedi@gmail.com

 0000-0002-4528-7274

** Assistant Professor in Imam Hosain University, Tehran, I.R.Iran (Corresponding author).

salahi.sohrab@gmail.com

 0000-0002-2394-5360

*** Professor of Department of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, I.R.Iran.

khparvin@ut.ac.ir

 0000-0003-3529-1453

ارزیابی سیاسی - حقوقی تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۱/۱۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۲

مقاله برای بازنگری به مدت ۱۶۵ روز نزد نویسندگان بوده است.

حجت‌الله قاعدی*

سهراب صلاحی**

خیراله پروین***

چکیده

تحریم‌های آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران پیشینه‌ای به عمر انقلاب اسلامی دارد که باعث سرنگون شدن دولت مورد حمایت آمریکا و تغییرات سیاسی در منطقه شد. دولت آمریکا از یک‌سو پیرامون حمایت از نظام‌های دیکتاتوری و نقض گسترده حقوق بین‌الملل خود را پاسخگو نمی‌داند و از سوی دیگر به عنوان عضو شورای امنیت به خصوص پس از جنگ سرد، به طور گسترده از جایگاه خود در آن شورا به عنوان ابزار مشروعیت بخشیدن به منافع و سیاست خارجی خود استفاده نموده و در هر مقطعی که به هر دلیلی از جمله مخالفت روسیه و چین نتوانسته است تحریم‌های شورای امنیت بر ضد جمهوری اسلامی ایران را افزایش دهد؛ به اعمال و تشدید تحریم‌های یک‌جانبه اولیه و ثانویه روی آورده است. سؤال اصلی پژوهش عبارت است از: وجاهت تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران از منظر حقوق بین‌الملل به چه میزان است؟

واژگان کلیدی: ایالات متحده آمریکا، تحریم اقتصادی، جمهوری اسلامی ایران، حقوق بین‌الملل، یک‌جانبه‌گرایی.

* دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل عمومی، گروه حقوق، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی قشم، قشم،

جمهوری اسلامی ایران.

dr.h.qaedi@gmail.com

0000-0002-4528-7274

** استادیار دانشگاه جامع امام حسین علیه‌السلام، تهران، جمهوری اسلامی ایران (نویسنده مسئول).

salahi.sohrab@gmail.com

0000-0002-2394-5360

*** استاد گروه حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، جمهوری اسلامی ایران.

khparvin@ut.ac.ir

0000-0003-3529-1453

مقدمه

بیان مسئله: بررسی و تحلیل سیاست‌های آمریکا حکایت از آن دارد که این کشور برای دستیابی به اهداف خود نسبت به استفاده از ابزارهای نامشروعی چون اعمال تحریم‌های ظالمانه و غیرقانونی، تردید نداشته و مصادیق متعددی برای این موضوع می‌توان سراغ گرفت که تحریم‌های اقتصادی اخیر این کشور بر ضد جمهوری اسلامی ایران از بارزترین آنها است. ارزیابی حقوقی تحریم‌های مزبور مسئله اصلی پژوهش حاضر را شکل می‌دهد.

اهمیت: با عنایت به آثار منفی فراوان تحریم‌ها بر مدیریت سیاسی و اقتصادی کشور؛ ورود به پژوهش‌هایی از این قبیل برای جمهوری اسلامی ایران دارای اهمیت راهبردی بوده و می‌تواند به تقویت مواضع و سیاست‌های کشورمان در مجامعه بین‌المللی کمک نماید.

ضرورت: عدم توجه به ابعاد حقوقی تحریم‌ها می‌تواند توجیه سیاست‌های مقابله‌ای ایران و میزان مشروعیت آنها را دچار خدشه سازد. بر این اساس موضوع حاضر دارای ضرورت کاربردی است.

اهداف: کمک به دستگاه سیاست‌گذاری و مدیریت سیاست خارجی کشور برای مقابله با سیاست تحریمی آمریکا، هدف اصلی پژوهش حاضر می‌باشد. در همین ارتباط شناسایی و برجسته‌سازی نقاط ضعف سیاست آمریکا و همچنین تقویت جریان منتقد آمریکا به منظور جلوگیری از شکل‌گیری اجماع علیه جمهوری اسلامی ایران، در زمره اهداف فرعی هستند.

سؤال‌ها و فرضیه: سؤال اصلی پژوهش عبارت است از: آیا تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران دارای وجاهت حقوقی از منظر حقوق بین‌الملل می‌باشد؟ در همین ارتباط دو سؤال فرعی زیر مطرح شده‌اند: منظور از تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه چیست؟ شاخص‌های حقوقی برای ارزیابی تحریم‌ها در حقوق بین‌الملل کدامند؟ این پژوهش فرضیه‌آزمان نیست.

روش‌شناسی: پژوهش حاضر با رویکرد توصیفی - تحلیلی طراحی شده است. برای گردآوری داده‌ها از روش اسنادی استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها نیز الگوی

تحلیلی‌ای مبتنی بر ساختار حقوقی تحریم‌ها در بخش نظری طراحی و ارائه شده است که مبتنی بر اصول مکتب واقع‌گرایی در حقوق بین‌الملل است.

۱. پیشینه پژوهش

با توجه به اهمیت موضوع تحریم‌ها، شاهد تولید طیف متنوعی از آثار در این حوزه هستیم که در دو گروه اصلی به شرح زیر بررسی و نقد شده‌اند:

۱-۱. سابقه مطالعاتی موضوع در نشریه دانش سیاسی

شریعتی فیض‌آبادی (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان «آثار تحریم‌های اقتصاد سیاسی ایالات متحده بر ورزش جمهوری اسلامی ایران» به تحریم جمهوری اسلامی ایران در تاریخ چهل‌ساله شکوهمند انقلاب اسلامی توسط ایالات متحده اشاره کرده است. همچنین سیمبر (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «سیاست خارجی آمریکا و تحریم‌های جدید علیه جمهوری اسلامی ایران» به بررسی عواملی که در شکل‌گیری و استمرار تحریم‌های ایران در سیاست خارجی آمریکا مؤثر بوده‌اند، پرداخته است.

۲-۱. سابقه مطالعاتی در سایر متون

با توجه به رویکرد پژوهش حاضر که بر تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه آمریکا تأکید دارد، این آثار را می‌توان در سه گروه اصلی قرار داد:

الف. متونی که به تحریم‌ها و چالش‌های پیش روی آنها پرداخته‌اند.

در این متون نویسندگان تحریم‌ها را به عنوان متغیر اصلی در نظر گرفته و به نقش مهم آن در تهدیدهای امنیتی اشاره کرده و چالش‌ها و فرصت‌های تحریم در دوران کنونی را توصیف کرده‌اند. برای مثال می‌توان به ظهیری شیرآبادی، (۱۳۹۶)؛ بختیاری، (۱۳۹۵)؛ کوردسمن و همکاران، (۲۰۱۲)؛ عطایی، (۱۳۹۳)؛ عباسی، (۱۳۹۱)؛ مالونی، (۲۰۱۰)؛ کوگا، (۲۰۰۵)؛ اشاره نمود.

ب. متونی که به اهداف راهبردی آمریکا از تحریم‌ها پرداخته‌اند.

در این متون به جهت‌گیری‌های سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا در منطقه

خاورمیانه و به خصوص خلیج فارس پرداخته شده که آن را برای تحکیم و تثبیت موقعیت جهانی خود به کار می‌برند. در این خصوص نیز می‌توان به این منابع اشاره کرد: کاتزمن، (۲۰۱۹)؛ رشیدی، (۱۳۹۴)؛ عشرتی خلیل‌آباد، (۱۳۹۲)؛ بنیس، (۱۳۹۱)؛ وگلار، (۲۰۰۹).

پ. متونی که به تحریم‌های اقتصادی پرداخته‌اند.

در این متون به بیان دو نوع کلی از تحریم‌ها که شامل تحریم‌های یک‌جانبه و تحریم‌های شورای امنیت یا همان تحریم‌های بین‌المللی است، می‌پردازد. در این خصوص می‌توان به این منابع اشاره کرد: فولادی، (۱۳۹۶)؛ اسماعیل‌زاده، (۱۳۹۴) و کشاورزی، (۱۳۹۳). چنان‌که ملاحظه می‌شود عمده متون موجود از حیث تعریف نوع رابطه بین متغیرهای پژوهش، با نوشتار حاضر متفاوت هستند. بدین معنا که عمدتاً به تحریم‌های هسته‌ای و نفتی توجه شده و «رویکرد حقوقی به تحریم‌های یک‌جانبه اقتصادی» چندان مدنظر نبوده است.

۲. مبانی مفهومی

مبنای مفهومی این پژوهش بر «تحریم» استوار است که در ادامه معنا و گونه‌های مختلف آن بررسی می‌شود:

۲-۱. تحریم

تحریم^۱ در زبان فارسی یعنی حرام کردن و در زبان انگلیسی برای این منظور واژه‌های متعددی به کار رفته که کاربرد آنها بستگی به نوع استفاده از تحریم دارد. در ترمینولوژی حقوقی، تحریم این‌گونه تعریف شده: «تحریم مساوی با منع، بازداشت و نواهی شرع است. تحریم اقتصادی (بایکوت) منع معامله با دولتی را گویند»؛ که همین معنا در تعریف «کمیسیون حقوق بین‌الملل^۲»، به نوعی تأیید شده است: «اقداماتی که متعاقب نقض یک تعهد بین‌المللی که پیامدهای جدی برای جامعه بین‌الملل در کل خود، در پی دارد، به موجب تصمیم یک سازمان بین‌المللی اعمال می‌گردد و به ویژه برخی از اقداماتی که سازمان ملل متحد بر اساس نظم مبتنی بر منشور ملل متحد، به منظور حفظ صلح و امنیت بین‌المللی اختیار انجام آن را دارد» (نک: عبدالله خانی و کاردان، ۱۳۹۰، ص. ۲۹۲).

۲-۲. تحریم یک‌جانبه

منظور از تحریم‌های یک‌جانبه: «محدودیت‌ها و ممنوعیت‌هایی است که دولتی بر علیه دولت یا دولت‌های دیگر ایجاد می‌کند. در این فرایند، دولت‌ها بدون در نظر گرفتن قطعنامه‌های شورای امنیت به محدودیت یا قطع روابط با دیگر دولت‌ها اقدام می‌کنند. برای مثال می‌توان به تحریم نفتی ایران توسط انگلستان در دوره دکتر مصدق که از برجسته‌ترین موارد تحریم اقتصادی در جهان می‌باشد، اشاره کرد» (یزدان فام، ۱۳۸۵، ص. ۷۹۵).

۲-۳. تحریم اقتصادی

تحریم‌های اقتصادی به طور مسلم فشارها و سختی‌های زیادی بر شهروندان عادی کشور مورد نظر وارد می‌سازد (Tzanakopoulos, 2011, p. 82). تحریم‌های اقتصادی از جنبه‌های مختلفی طبقه‌بندی کرده‌اند. اما به طور کلی این تقسیم‌بندی از لحاظ طرف‌های تحریم صورت گرفته است. در این تقسیم‌بندی تحریم‌ها به سه گروه یک‌جانبه، چندجانبه و بین‌المللی و جهانی تقسیم شده‌اند، در ذیل به توضیح هر یک از این سه دسته می‌پردازیم:

الف. تحریم‌های اقتصادی جهانی^۳

تحریم‌های اقتصادی جهانی که در جهت اهداف سازمان‌های جهانی از قبیل جامعه ملل و سازمان ملل متحد به منظور تنبیه یا تغییر رفتار کشور مورد هدف به کار گرفته می‌شوند را «تحریم‌های همه‌جانبه» می‌گویند. در موارد نقض مقررات حقوق بین‌المللی از طرف یک کشوری، کشورهای دیگر رأساً می‌توانستند به قطع روابط تجاری، اعتراض دیپلماتیک و یا لغو یک‌جانبه قراردادها دست بزنند، لیکن هم‌زمان با توسعه حقوق بین‌الملل و ساختارمند شدن جامعه بین‌المللی، الزام برای انتقال آهسته و تدریجی صلاحیت، از سوی دولت‌ها به سازمان‌های بین‌المللی از طریق اعمال مجازات‌های اقتصادی احساس شد (ممتاز، ۱۳۷۸، ص. ۲۲).

ب. تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه^۴

تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه آن دسته از تحریم‌هایی می‌باشند که: «در رابطه میان کشورها اعمال می‌شوند و به موجب آن این امکان وجود دارد که به دلایل گوناگون یک

کشور اقدام به قطع روابط تجاری با کشور دیگر کند و این از بین بردن روابط می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد». دولت‌ها با انگیزه‌های مختلف از قبیل نقض حقوق بین‌الملل و در مواردی حتی به قصد دستیابی به اهداف سیاسی از حربه تحریم‌های اقتصادی استفاده می‌کنند (متقی، ۱۳۹۷، ص. ۱۰۶).

پ. تحریم‌های اقتصادی چندجانبه^۵

این نوع تحریم‌ها و مجازات‌های اقتصادی از سوی مجموعه‌ای از کشورها علیه کشور یا کشورهای دیگر اعمال می‌شوند. یکی از مشکلات (در عرصه بین‌المللی) این نوع تحریم‌ها برقراری انسجام و هماهنگی کشورهای مشارکت‌کننده در تحریم‌ها تا زمان دستیابی به اهداف تحریم می‌باشد. مانند: تحریم مصر در سال ۱۹۵۶ به دست کشورهای ایالات متحده آمریکا، فرانسه و بریتانیا برای تضمین جهت عبور رایگان از کانال سوئز و مخالفت با ملی کردن آن یا تحریم ایران توسط ایالات متحده و بریتانیا از ۱۹۵۱-۱۹۵۳ برای مخالفت با ملی شدن صنعت نفت و از بین بردن دولت مصدق.

۳. چارچوب نظری و الگوی تحلیل

تحریم‌های اقتصادی یکی از سازوکارهای اجرایی اصلی در نظام امنیت گروهی ملل متحد هستند. این تحریم‌ها غالباً به عنوان ابزار سیاست خارجی به طور یک‌جانبه یا چندجانبه اعمال شده‌اند. آمریکا بیش از هر کشور دیگری اقدام به اعمال تحریم‌های یک‌جانبه کرده است (درستی، ۱۳۹۱، ص. ۱۷). از حیث حقوق بین‌الملل در مواجهه با تحریم‌های یک‌جانبه، دو شاخص مهم ارزیابی وجود دارد:

یک. وجود و جاهت قانونی (مواد قانونی مؤید یا معارض)

تحریم‌های یک‌جانبه مغایر با ایجاد همکاری‌های بین‌المللی در شرایطی عادلانه و منصفانه بر پایه میثاق بین‌المللی مربوط به حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (مصوب ۱۹۹۶)، نقض‌کننده حق توسعه اقتصادی کشورها بر مبنای منشور حقوق و وظایف اقتصادی دولت‌ها (مصوب ۱۹۷۴) و مخالف با مقررات سازمان تجارت جهانی (مصوب ۱۹۹۵) است که طلایه‌دار بسط و توسعه نظام تجارت آزاد متکی بر چندجانبه‌گرایی در سطح بین‌المللی می‌باشد.

دو. وجود و جاهت عملیاتی (همراهی یا عدم همراهی سایر بازیگران با تحریم‌کننده)

در حالی که تا قبل از سال ۲۰۱۰، اروپایی‌ها و سایر کشورها تمایل چندانی به همراهی با آمریکا در تحریم ایران نداشتند، اما آمریکا به مرور توانست با استفاده از ابزارهای گوناگون، متحدان خود و بسیاری از کشورهای دیگر را توجیه کند تا بتواند در راه ایجاد و اعمال فشارهای اقتصادی بر ایران با این کشور هماهنگ‌شده و گام بردارد. هم‌اکنون، بسیاری از متحدان آمریکا شامل برخی همسایگان ایران، ائتلافی غیررسمی تحت عنوان کشورهای هم‌فکر به رهبری آمریکا برای فشار بر ایران تشکیل داده‌اند. به نظر می‌رسد در مسئله تحریم ایران، تأثیرپذیری از فشار یا امتیازات آمریکا و تضعیف ایران در منطقه از دلایل پیوستن کشورها به آمریکا و متحدان آنها بوده است (منظور و مصطفی‌پور، ۱۳۹۲، ص. ۲۲).

با این توصیف می‌توان یک ماتریس تحلیلی به شکل زیر را برای ارزیابی تحریم‌ها، طراحی نمود:

جدول شماره (۱): ماتریس ارزیابی تحریم‌ها از نظر حقوق بین‌الملل

و جاهت حقوقی / عملیاتی	همراهی	عدم همراهی
وجود مؤید حقوقی	(خانه ۱) و جاهت نظری و عملیاتی تحریم‌ها	(خانه ۲) و جاهت نظری و ضعف عملیاتی تحریم‌ها
عدم تأیید و یا وجود معارض حقوقی	(خانه ۳) ضعف نظری و و جاهت عملیاتی تحریم‌ها	(خانه ۴) ضعف نظری و عملی تحریم‌ها

(طراحی توسط نویسندگان)

بر این اساس ارزیابی حقوقی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا لازم است در دو شاخص اصلی بیان شده صورت پذیرد تا جایگاه آن مشخص شده و بر این اساس زمینه طراحی راهبرد مناسب برای جمهوری اسلامی ایران، فراهم گردد.

۴. تبارشناسی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا بر ضد جمهوری اسلامی ایران

تحریم ایران توسط قدرت‌های بزرگ غربی مسئله‌ای است که از قدمتی برخوردار است

(پتريک، ۱۳۹۳). «اولين تجربه غرب» در ارتباط با تحریم ايران به دوران دولت مصدق و سياست او مبنی بر «ملی شدن صنعت نفت» برمی‌گردد. تحریم‌های علیه جمهوری اسلامی ايران از سوی قدرت‌های بزرگ دلایل گوناگونی داشته است؛ دستورالعمل ریاست جمهوری آمریکا به شماره ۱۲۹۵۷ مورخ هجدهم مارس سال ۱۹۹۵م. علت تحریم ايران را تهدیدهای فوق‌العاده‌ای دانسته است که از طرف ايران؛ امنیت ملی، سياست خارجی و اقتصاد ایالات متحده آمریکا را خطاب قرار داده است. بسیاری از صاحب‌نظران بر این نظرند که همراهی نکردن اروپا در سال‌های اخیر، مانعی جدی بر تأثیرگذاری بیشتر تحریم‌های آمریکا بوده اما کنگره آمریکا همچنان مُصر است که با همراهی اتحادیه اروپا و شدت بخشیدن به تحریم‌ها و هدفمندتر کردنشان بتواند ايران مجبور را به تجدیدنظر در ادامه برنامه غنی‌سازی اورانیوم کند.

جدول شماره (۲): قوانین مصوّب کنگره آمریکا علیه جمهوری اسلامی ايران

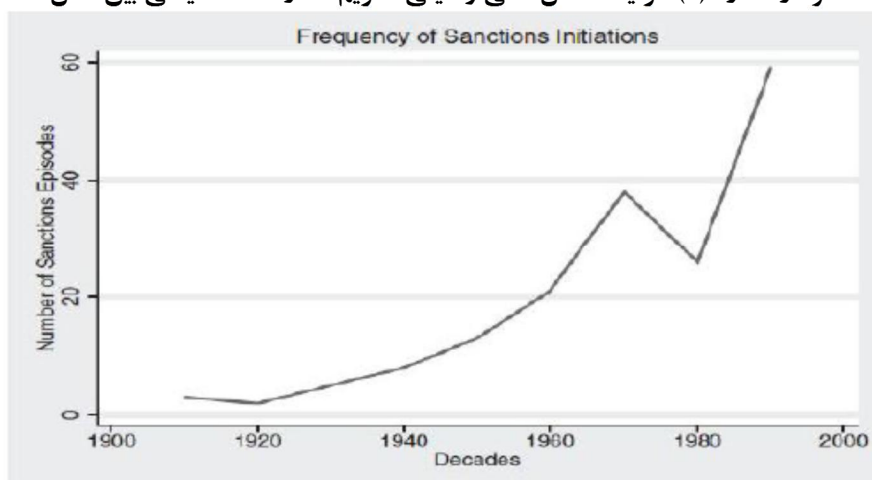
علت تحریم							
ردیف	قوانین مصوب کنگره	سال	عدم اشاعه (سلاح کشتار جمعی)	تروریسم	حقوق بشر	موارد دیگر	میزان اثر تحریم بر اقتصاد جمهوری اسلامی ايران
۱	بودجه دفاعی ۱۹۹۳	۱۹۹۲	*				کم
۲	قانون ایسا	۱۹۹۶	*	*			زیاد
۳	قانون عدم اشاعه جمهوری اسلامی ايران	۲۰۰۰	*				کم
۴	قانون حمایت از آزادی جمهوری اسلامی ايران	۲۰۰۶	*	*	*		
۵	قانون سیسادا	۲۰۱۰	*	*	*	*	زیاد
۶	قانون عدم اشاعه جمهوری اسلامی ايران، سوریه، کره شمالی	۲۰۱۱	*				کم
۷	بخش ۳۱۱ قانون میهن پرستی آمریکا	۲۰۱۱	*	*	*	*	زیاد
۸	بودجه دفاعی ۲۰۱۲	۲۰۱۱	*	*	*	*	زیاد
۹	قانون کاهش تهدید جمهوری اسلامی ايران و	۲۰۱۲	*	*	*	*	زیاد

علت تحریم							
ردیف	قوانین مصوب کنگره	سال	عدم اشاعه (سلاح کشتار جمعی)	تروریسم	حقوق بشر	موارد دیگر	میزان اثر تحریم بر اقتصاد جمهوری اسلامی ایران
	حقوق بشر سوریه						
۱۰	بودجه دفاعی ۲۰۱۳ (بخش فرعی D)	۲۰۱۲	*	*	*		زیاد
۱۱	تحریم ۵۰ شرکت و مؤسسه مالی جمهوری اسلامی ایران	۲۰۱۲	*				زیاد
۱۲	قانون منع آمد و شد	۲۰۱۵		*		*	کم
۱۳	تمدید قانون ISA	۲۰۱۶		*			زیاد

(طراحی توسط نویسندگان)

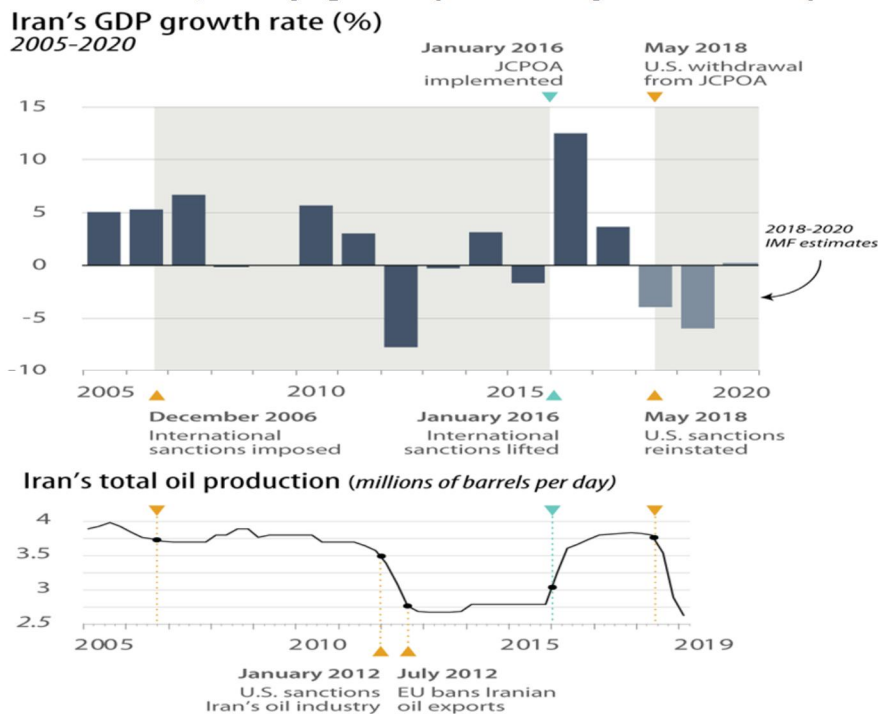
تحریم‌های اقتصادی و راهبردی ایالات متحده آمریکا ضد جمهوری اسلامی ایران از سال ۱۹۷۹ شروع و بدون لحظه‌ای توقف هر روز افزایش پیدا کرده است. با روند رو به رشد تحریم‌های چندجانبه و بین‌المللی به دست آمریکا، شورای امنیت سازمان ملل، ۵ قطعنامه جهت اعمال محدودیت‌هایی اقتصادی و راهبردی ضد ایران از سال ۲۰۰۵، در شورای امنیت سازمان ملل به تصویب رسانده است.

نمودار شماره (۱): فرایند تکامل کمی و کیفی تحریم‌ها در اقتصاد سیاسی بین‌الملل

از اول جولای ۲۰۱۲ نیز می‌توان نشانه‌هایی از توسعه سیاست تحریم اقتصادی جمهوری اسلامی ایران به وسیله اتحادیه اروپا را نظاره‌گر بود. کشورهای عضو اتحادیه اروپا، با تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه، مالی، بانکی و صنایع نفت ایران، موافقت کردند. تحریم اقتصادی ایران را می‌توان به عنوان عملیاتی از تلاش‌های سازمان‌یافته و سیستماتیک امریکا و اروپا در راستای کم کردن قدرت راهبردی ایران تلقی کرد. در مورد اجرای این تحریم‌ها رویکردهای مختلفی وجود دارد. مهمترین رویکرد در ارتباط با کاربرد دیپلماسی اجبار جهت تغییر در الگوهای رفتاری و سیاست امنیتی ایران است. نهایتاً تحریم در گروه عملیات مربوط به ششمین نسل جنگ‌های راهبردی قرار می‌گیرد و از دیگر سو ابزارها از جمله کسب اطلاعات، کنترل اطلاعات و اطلاعات راهبردی منجر به کم شدن توان تحرک طرف‌های رقیب می‌شود (Carter, 2012, p. 21).

نمودار شماره (۲): شاخص اقتصادی جمهوری اسلامی ایران از سال ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۹

(Sources: IMF 2019, U.S. Energy Information Administration, OPEC).

بر این اساس لازم به گفتن است، بررسی روند تحولات تاریخی در بازار نفت جهان، این حقیقت را گوشزد می‌نماید که، ایالات متحده آمریکا به عنوان بزرگ‌ترین مصرف‌کننده انرژی در جهان، برای استواری و بقای موقعیت جهانی خود، نیاز فراوانی به این کالای استراتژیک دارد و همین امر دلیلی بر اقدامات خارج از عرف جهت تأمین امنیت انرژی برای کشور خود بوده است. برای رسیدن به این هدف از ابزارهایی از قبیل: زور و یکجانبه‌گرایی، استمرار روابط با عربستان به رغم مشکلاتی که این کشور در عرصه بین‌الملل دارد و در قسمتی از این اقدامات، برای مهار جمهوری اسلامی ایران از تحریم بهره می‌برد.

۵. تحلیل و جاهت تحریم‌های یکجانبه آمریکا

اقدامات یکجانبه دولت‌ها برای اعمال اقدامات اقتصادی ضد دیگر دولت‌ها دارای پایه و اساس معتبری در حقوق بین‌الملل نیستند. برای مثال در فصل هفتم مشاهده می‌شود، مواد ۳۹ و ۴۲ منشور سازمان ملل متحد بدون اینکه اشاره‌ای به تحریم کرده باشد، به شورای امنیت این اختیار را داده است که در وضعیت‌هایی ویژه که تهدیدی برای صلح یا از بین رفتن آن وجود داشته باشد، اقدامات اقتصادی قهرآمیز را اعمال کند. اما در بسیاری از موارد بر اساس قطعنامه‌هایی که از سوی مجمع عمومی سازمان ملل متحد یا دیگر سازمان‌های بین‌المللی صادر شده، نه تنها اعمال فشارهای اقتصادی را مشروع تلقی نکرده، بلکه آن را غیرمجاز و حتی از لحاظ حقوق بشری جرم محسوب نموده است. قطعنامه ۲۱۰ مجمع عمومی در دسامبر ۱۹۹۱، با عنوان «اقدامات اقتصادی به عنوان وسیله اجبار سیاسی و اقتصادی علیه کشورهای در حال توسعه» شدیداً از کشورهای صنعتی درخواست دارد از این موضع برتر خود به عنوان وسیله‌ای جهت اعمال فشار اقتصادی «به قصد به وجود آوردن تغییر و تحولات در سیاست‌های اقتصادی، سیاسی، تجاری و اجتماعی دیگر کشورها، استفاده نکنند» (سخایی اردکانی، ۱۳۸۹، ص. ۷۷).

۵-۱. هدف و راهبرد آمریکا در اعمال تحریم‌ها

از آن‌جا که مهار قدرت جمهوری اسلامی ایران سیاست همیشگی دو حزب جمهوری خواه و دموکرات پس از انقلاب اسلامی بوده است، به دلیل عدم همراهی کامل متحدان اروپایی

و ژاپنی و دیگران، که به صورت خصوصی و علنی از سیاست آمریکا به عنوان سیاستی «غیراصولی» یاد می‌کردند، باعث کاهش تأثیر تحریم‌ها می‌شد و درحالی‌که هنوز قطعنامه‌ای از سوی سازمان ملل در مورد تحریم جمهوری اسلامی ایران صادر نشده بود، آمریکایی‌ها از هر دو حزب، تلاش همه‌جانبه‌ای کردند تا دیگر قدرت‌ها را برای همراه کردن با این کشور تحت تأثیر قرار دهند (صلاحی، ۱۳۹۹، ص. ۱۸۰). آمریکا برای جلوگیری و سد کردن دستیابی جمهوری اسلامی ایران به اهدافش، ابزار تحریم را برای حصار و منزوی کردن جمهوری اسلامی ایران در پیش گرفته است و هر روز که بیشتر می‌گذرد بر این فشارها افزوده می‌شود تا راه جمهوری اسلامی ایران در دستیابی به اهدافش سد کند (سیمبر، ۱۳۸۹، ص. ۱۱۷). هر چند تحریم‌ها به عنوان گواه نقض حقوق بشر محسوب می‌شوند، اما آمریکا این ابزار را علیه جمهوری اسلامی ایران حفظ کرده است. در این حیطه نیز رژیم صهیونیستی که دنبال سیاست‌های خاص خود است مزید بر علت شده و با سنگین‌تر شدن بار تحریم‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران، دنبال سیاست‌گذاری‌های جدیدتری از جمله ترسیم چهره‌ای تروریست‌گونه از ایران بوده است.

۲-۵. نقد پشتیبان حقوقی تحریم‌ها

از منظر حقوق بین‌الملل، در خصوص مشروعیت تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران، حداقل از دو جهت یعنی وجود معاهدات خاص میان جمهوری اسلامی ایران و آمریکا و همچنین در تطابق با بسیاری از اصول و موازین حقوق بشر، اعمال این تحریم‌ها، زیر سؤال است.

نخست. معاهدات خاص میان ایران و آمریکا

عهدنامه مودت، تجارت و حقوق کنسولی ۱۹۵۵ ایران و آمریکا در حوزه معاهدات خاص، قرار دارند، که در اختلاف‌ها و دعاوی وسیع به وسیله هر دو کشور مذکور کاربرد دارند. مثلاً در قضیه برطرف کردن اختلاف‌های ایران و آمریکا، این عهدنامه از منابع مورد ارجاع جهت حل اختلاف‌ها و پرداخت غرامت بوده است. از موارد دیگر می‌توان به اتفاق هوایی در سوم ژوئیه ۱۹۸۸ - که ایران خواهان محکومیت آمریکا به وسیله دیوان بین‌المللی دادگستری شد - و همچنین مسئله سکوهای نفتی اشاره کرد که دیوان دعاوی جمهوری را قبول و بر این اساس صلاحیت دیوان مشخص شد (ممتاز و رنجبریان، بی‌تا،

صص. ۵۶-۵۲). در این بیانیه‌ها چیزی که در ابتدای امر حائز اهمیت است، تعهد آمریکا به عدم مداخله در امور ایران است که در ماده ۱ بیانیه عمومی اعلام شده است. از منظر حقوق بین‌الملل، اسناد موسوم به بیانیه‌های الجزایر به انعقاد معاهده‌ای بین‌المللی بین ایران و آمریکا منتهی شده است. چرا که دولت الجزایر در مقدمه این بیانیه اذعان دارد؛ در جایگاه میانجی و در جواب به درخواست‌های طرف‌های اختلاف برای دستیابی به راه‌حل مورد قبول طرفین و به جهت اعلام پذیرش رسمی آن از طرف ایران و آمریکا، تعهدات متقابل توسط دولت‌ها جهت بررسی این تعهدات الزام‌آور می‌خواند. بر این اساس و مطابق بند ۱۰ ماده‌های دوم و سوم بیانیه عمومی، دولت آمریکا می‌بایست، تحریم‌های تجاری ایجاد شده ضد جمهوری اسلامی ایران را لغو کند، این تعهد با هدف کسب جواز ایجاد تحریم‌های جدید بر علیه ایران، بعد از حل بحران گروگانگیری توسط آمریکا نمی‌باشد. اما آمریکا به طور مکرر، تعهدات مقرر در بیانیه الجزایر را زیر پا نهاده است (بریزیت، ۱۳۷۵، ص. ۷۵).

دوم. اصول و موازین کلی

در حوزه معاهدات حقوق بشری نیز ابتدایی‌ترین و مهم‌ترین حقی که با تحریم‌ها نقض می‌شود، «حق بر حیات» می‌باشد که در ماده ۱۳ اعلامیه حقوق بشر و بند اول از ماده ششم میثاق حقوق مدنی و حقوق سیاسی بر آن تأکید شده است. «حق بر زندگی با کیفیت مناسب» حق دیگری است، که بر آن تأکید شده است. همچنین «حق در خوراک، پوشاک، مسکن و مراقبت‌های پزشکی»، که بند یک ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر و بند یک ماده ۱۱ میثاق حقوق اقتصادی و اجتماعی بر آن تأکید کرده است (قاری سید فاطمی، ۱۳۸۹، صص. ۲۹۵-۲۹۲). افزون بر آن، اولین قشر قربانی در تحریم‌های اقتصادی گروه‌های آسیب‌پذیر اجتماعی از جمله، زنان، کودکان، افراد پیر و ناتوان هستند. همچنین مطالعات نشانگر آن است که تحریم‌ها عاملی برای از بین رفتن طبقه متوسط هستند، این امر موجب شده فقرا هر روز فقیرتر و ثروتمندانی که به کار قاچاق و بازار سیاه مشغولند، روزبه‌روز غنی‌تر شوند. این در حالی است که عدم رعایت اصول حقوق بشر، قبل از آنکه از نظر منطقی غیرممکن به نظر بیاید، از منظر انسانی موجب تخریب بوده و فقدان این حقوق، جامعه را از اهداف عقلانی و در حقیقت از وسایل بقا دور

می‌سازد (فریدن، ۱۳۸۲، صص. ۶۷-۶۶ و ۶۵-۶۴). حقوقی از قبیل حق حیات و حق بر حداقل‌های معیشتی در اولین پایه حقوق انسانی هستند که دولت‌ها موظفند در اعمال خود به آن توجه ویژه نمایند. بنابراین عمل به حقوق بشر در هر زمان و برای آحاد بشر امری پذیرفته و تأیید شده در حقوق بین‌الملل است (Provost, 2004, p. 19).

بنابراین در تحریم‌هایی که حقوق اساسی و ضروری اقتصادی و اجتماعی مردم و همچنین در نگاهی مشابه ناقض حق حیات هستند، توجیهی ندارند (کلاپهام، ۱۳۸۹، صص. ۱۴۸-۱۴۶). بنابراین بر مبنای اختیاراتی که در اصل هفتم منشور ملل متحد آمده است، شورای امنیت نمی‌تواند اقداماتی از این دست را اعمال نماید. در واقع، شورای امنیت می‌بایست زمان انجام وظایف خود، اهداف و اصول ملل متحد را طبق دومین بند ماده ۲۴ منشور، مورد ملاحظه داشته باشد. ارتقای احترام به حقوق و آزادی‌های اساسی بشر برای همه و بدون تبعیض، از اهداف ضروری و اساسی سازمان ملل متحد است که در بند سوم ماده اول بر آن تأکید شده است. به همین خاطر می‌بینیم که قواعد و اصولی که پایه و مبنای اقدامات شورای امنیت هستند، دچار تعارض می‌باشند. فلذا در مواردی که تحریم‌ها حقوق بنیادین بشر را نقض می‌کند نمی‌تواند قابل اجرا باشد.

از سوی دیگر بسیاری از اعلامیه‌ها و قطعنامه‌های ملل متحد این نکته را مدنظر قرار می‌دهند که «تحقق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی» بخش ضروری و اساسی کرامت انسانی است. سند هلسینکی (۱۹۷۵)، کرامت ذاتی انسانی را پایه و اساس تمامی حقوق انسانی و آزادی‌های اساسی آن دانسته است؛ بنا بر این سند رعایت و احترام به این اصول جهت دستیابی به توسعه همه‌جانبه و آزاد لازم و اساسی می‌باشد (Helsinki 1 August 1975, principle.VII). عدم وجود بعضی از زیرساخت‌های معیشتی می‌تواند دوگانگی با کرامت انسانی را نشان دهد. چرا که کرامت انسانی را اصلی می‌دانند که دربردارنده برخورداری از حداقل‌های معیشتی، بهداشتی و آموزشی است (قاری سید فاطمی، ۱۳۸۹، صص. ۱۶۹-۱۶۵).

از جهت دیگر، امروزه بر اساس رابطه‌ای قوی که بین صلح و امنیت بین‌المللی و رعایت حقوق بشر به وجود آمده است، مشروعیت و محدودیت‌های شورای امنیت در اعمال و ایجاد تحریم‌ها به بحثی اساسی بین صاحب‌نظران بین‌المللی و به دنبال آن سیاست‌گذاران ملل متحد گشته است، این تفاسیر بر پایه دو مؤلفه مهم استوار بوده است:

اول اثر سوء تحریم‌های همه‌جانبه بر مردم کشورهای هدف و دوم عدم کارایی و تأثیرگذاری مطلوب این تحریم‌ها به دولتمردان کشورهای مورد تحریم است. با جایگزین شدن ابزاری به نام تحریم به جای جنگ و اعمال قوه قهریه دامنه کاربرد این پدیده به گونه‌ای افزایش یافته است که برخی تحریم را همانند جنگ یکی از واقعیت‌های زندگی امروز قلمداد کرده‌اند و پیش‌بینی جایگاه تحریم در فصل هفتم منشور سازمان ملل متحد به عنوان یکی از ابزارهای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی خود مؤید این امر است.

۶. محورهای ارزیابی راهبرد تحریمی آمریکا

بر اساس الگوی تحلیل نویسندگان، لازم به ذکر است، چهار محور زیر در خصوص تحریم‌های آمریکا مورد تحلیل قرار گرفته است:

۶-۱. ماهیت تحریم‌های یک‌جانبه

به لحاظ حقوقی حتی در بهترین موقعیت در اعتبار اعمال تحریم‌های یک‌جانبه جای شک و تردید باقی است بنابراین موارد مورد نظر را از جنبه بین‌المللی مورد مطالعه و تحلیل قرار می‌دهیم. بر مبنای ماده ۳۹ منشور ملل متحد، جامعه بین‌الملل فقط سازمان ملل متحد را مختار قلمداد کرده است که اقدامات اقتصادی قهرآمیز را اتخاذ کند. آنکتاد^۱ در قسمتی از قطعنامه‌ای با موضوع غیرقابل قبول بودن اقدامات اقتصادی قهرآمیز بر این مسئله تأکید می‌کند که: «در همه کشورهای پیشرفته باید از اعمال محدودیت تجاری محاصره، ممنوعیت معامله و دیگر مجازات‌های اقتصادی مغایر با قواعد منشور ملل متحد، علیه کشورهای در حال توسعه به عنوان حالتی از اجبار سیاسی که بر توسعه اقتصادی، سیاسی و اجتماعی این کشورها مؤثر است خودداری ورزند» (UNCTAD Resolution 152 (July 2, 1983. (IV)). پروفیسور لیلیچ (حقوق‌دان معروف بین‌المللی) نیز خاطر نشان می‌کند: «اجبار اقتصادی حتی در خشن‌ترین حالت خود، تنها زمانی مجاز است که بر اساس اقدامات مجاز بین‌الملل به عمل آید. از دید او اجبار اقتصادی به عنوان حالتی از دفاع مشروع، فقط در صورت هماهنگی با منافع کلی جامعه جهانی، به صورت اعلام شده در اصول منشور ملل متحد یا در تصمیمات گرفته شده با اسناد انتشار یافته بر این اساس، مورد قبول واقع می‌شوند» (نعمتی، ۱۳۸۸، ص. ۱۰۳).

۲-۶. منع قانونی اعمال تحریم یک‌جانبه اقتصادی

از این منظر مهمترین ادله برای غیرمشروع بودن تحریم‌های آمریکا عبارتند از:

الف. تحریم‌های یک‌جانبه ناقض حق توسعه هستند.

همان‌طور که اعلامیه وین و برنامه عمل بیست و پنجم ژوئن ۱۹۹۳ اعلام کرده است، حق توسعه به مثابه «حقی جهانی و جدانشدنی حقوق اساسی بشر» تلقی می‌شود. اعلامیه حق توسعه این اصل اذعان می‌دارد: «یک حق انسانی مهم و اساسی که طبق آن هر انسان و آحاد بشر دارای این حق هستند، که در پیشرفت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی که در آن تمامی حقوق انسانی و آزادی‌های ضروری محقق می‌شوند، مشارکت و همکاری نموده و از آن استفاده می‌کنند». بند ۴ قطعنامه ۴ مارس ۱۹۹۴ کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد تحت عنوان «حقوق انسانی و اقدامات قهرآمیز یک‌جانبه» به صراحت محدودیت‌های تجاری، محدودیت‌های تجاری محاصره، ممنوعیت معامله و بستن دارایی‌ها را به عنوان اقدامات اجباری‌ای مدنظر دارد که از منظر حقوق بشر جرم به شمار می‌آیند (ظریف و میرزایی، ۱۳۷۶، ص. ۹۸).

ب. تحریم‌های یک‌جانبه ناقض اصل عدم مداخله در امور داخلی هستند.

دایرةالمعارف حقوق بین‌الملل عمومی، در تفسیر مداخله می‌گوید: «مداخله را نفوذ همراه با فشار یک کشور در امور داخلی یا خارجی کشور دیگر می‌دانند که اراده حاکم کشور مورد مداخله را نقض کرده و هدف آن وادار کردن کشور به رفتار خاصی است» (اکبری، ۱۳۸۷، ص. ۲۲۲). به اعتقاد دیوان، اصل عدم مداخله، دخالت دولت‌ها را چه به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در امور داخلی یا خارجی همدیگر را ممنوع اعلام داشته است. بر مبنای اصل حاکمیت، دولت‌ها می‌توانند به صورت آزاد در مورد مسائل مربوط به خود تصمیم بگیرند. این موارد می‌تواند مربوط به امور سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تنظیم روابط خارجی آن کشور باشد. مداخله به این خاطر ممنوع است که باعث اجبار به انجام اموری می‌شود که اساساً باید آزادانه انجام گیرند (ممتاز و رنجبریان، ۱۳۷۶، ص. ۵۷). ماده ۳۲ منشور حقوق وظایف اقتصادی دولت‌ها چنین می‌گوید: هیچ دولتی این حق را ندارد که برای همراه کردن و اطاعت دولت‌های دیگر از خود، (به اجبار)، به

سازوکارهای اقتصادی، سیاسی یا انواع دیگر اقدامات، متوسل شده یا آنها را مورد تشویق قرار دهد (ظریف و میرزایی، ۱۳۷۶، ص. ۹۸).

پ. تحریم‌های فراسرزمینی؛ ناقص اصل عدم مداخله در امور خارجی هستند.

در ماده ۱۸ منشور سازمان کشورهای آمریکایی به مؤلفه‌های مخصوصی درباره اصل عدم مداخله اشاره شده است: «هیچ دولت یا گروهی از دولت‌ها حق ندارد به صورت مستقیم یا غیرمستقیم به هر علتی در امور داخلی یا خارجی دولت دیگری مداخله کند». این اصل علاوه بر آنکه مانعی برای بهره‌جستن از نیروهای مسلح می‌شود، می‌تواند وضعیت‌های دیگر مداخله یا تهدید که با سوءنیت همراه هستند را بر علیه یک شخصیت، دولت یا اجزای سیاسی، اقتصادی و فرهنگی آن دولت ممنوع کند.

۳-۶. اعتبار تحریم‌های یک‌جانبه با توجه به عدم منع صریح آن در حقوق بین‌الملل

در قضیه معروف لوتوس همچنین دیوان دائمی دادگستری نظر داد: «قواعد حقوق بین‌الملل بر کشورها لازم‌الاجرا است... چرا که ناشی از اراده آزاد خود کشورها می‌باشد». در محدوده اقتصادی، اعمال صلاحیت فراسرزمینی اغلب در شکل تحریم‌های ثانوی که عموماً غیرقانونی شناخته شده است واقع می‌گردد، زیرا در محدوده‌هایی چون آزادی دولت‌ها در معاملات یا موضوع‌هایی قرار می‌گیرد که در صلاحیت انحصاری دولت‌ها است. عموماً پذیرفته شده است که فقدان رضایت دولت متأثر شده، اجرای فراسرزمینی قوانین زننده اقتصادی غیرقانونی، به خاطر نقض حقوق حاکمیت دولت‌های مرتبط با آن است (نعمتی، ۱۳۸۸، ص. ۱۰۶).

۴-۶. نقد توجیه‌های آمریکا در اعمال تحریم یک‌جانبه علیه جمهوری اسلامی ایران

بر اساس ماده ۵۰ کنوانسیون وین ۱۹۶۹ اگر دولتی بخواهد متوسل به اقدامات متقابل شود به هیچ عنوان نمی‌تواند از تعهدات راجع به حل و فصل اختلاف‌ها چشم‌پوشی کند. به دیگر سخن، اگر درباره امور ناقض حقوق بین‌الملل بین دولت‌های دارای اختلاف در مورد ارجاع مسئله مورد اختلاف به طرق الزام‌آور، برطرف کردن اختلافات راهی وجود داشته باشد، ضروری است در ابتدای امر و پیش از اعمال هر گونه اقدام متقابل، مورد اختلاف را به مراجع مذکور ارجاع دهند. بر این اساس به دلیل اینکه دولت جمهوری

اسلامی ایران با دولت آمریکا قرارداد الجزایر - مبنی بر اینکه اختلاف‌های موجود را، البته با تفسیر این قرارداد، به دیوان داوری دولت‌های ایران و آمریکا ارجاع دهند - را منعقد نموده است، در نتیجه ایالات متحده این حق را ندارد که به اقداماتی متقابل و خارج از عرف دست بزند و موظف است، دعاوی خود را در این مورد به دیوان مذکور ارجاع دهد. در این راستا بعد از اتخاذ تصمیمات در ساختار قانون داماتو کندی به وسیله ایالات متحده، دولت جمهوری اسلامی ایران، اقدام به طرح و ثبت دعوایی در دیوان داوری جمهوری اسلامی ایران و آمریکا کرد که به «دعوی الف سی» معروف است. بنابراین با توجه به مطرح شدن مسئولیت دولت‌ها و تصویب آن در کمیسیون حقوق بین‌الملل، تحریم‌های اعمال شده از سوی ایالات متحده، را نمی‌توان دارای پایه و اساس حقوقی دانست. البته در صورتی که این امر را به عنوان رأی و قاعده مسلم حقوق بین‌الملل در نظر بگیریم (حدادی، ۱۳۸۲، ص. ۱۲۰).

۷. تحلیل وجاهت عملیاتی تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا

ایالات متحده آمریکا از جمله کشورهایی است که نسبت به دیگر کشورها بیشترین عملیات منجر به تحریم‌های یک‌جانبه را برای خود ثبت نموده است. طبق نظر کمیته تحقیق کنگره آمریکا، این دولت تحریم‌های اقتصادی را به عنوان اقداماتی غیرنظامی دانسته که روی روند کالاها، خدمات و دارایی‌های مالی کشور خارجی مورد نظر تأثیر سوء می‌گذارد. آمریکا در فاصله سال‌های ۱۹۷۹ و ۱۹۹۲ تعداد ۷۹ مورد تحریم اقتصادی را ضد دیگر کشورها انجام داده است و به تدریج با هدف توسعه حوزه صلاحیتش آن سوی مرزهای آمریکا، ابعاد جدیدی به خود گرفته است. از نمونه‌های بارز این گروه تحریم‌ها، می‌توان به تحریم‌های آمریکا علیه دولت‌های ثالث که با کوبا، لیبی و ایران در معامله هستند، اشاره داشت. اتحادیه اروپا نیز از سال ۲۰۱۰ به ادعای مؤثر بودن درآمدهای بخش انرژی ایران در توسعه فعالیت‌های هسته‌ای که در مقدمه قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت بیان شده بود، تصمیماتی را مبنی بر تحریم ایران اتخاذ نمود.

با نگاهی به فهرست تحریم‌های وضع شده از سوی ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران می‌توان دریافت که به طور کلی این قوانین به دو دسته تقسیم می‌شوند: تحریم‌هایی که توسط کنگره وضع شده‌اند و تحریم‌هایی که توسط شخص

رئیس‌جمهور وضع شده‌اند و به «فرمان اجرایی» مشهورند. تحریم‌هایی که بر اساس فرمان اجرایی رئیس‌جمهور وضع شده‌اند، بر حسب اختیاراتی هستند که قانون اختیارات اضطراری اقتصادی (IEEPA) به رئیس‌جمهور می‌دهد که بر اساس این قانون، رئیس‌جمهور ایالات متحده آمریکا می‌تواند هر زمان که وضعیت اضطراری را در رابطه با یک کشور تشخیص دهد، محدودیت‌هایی را در رابطه با تبادلات اقتصادی با آن کشور اعمال کند. دولت ایالات متحده آمریکا از مارس ۱۹۹۵ از این اختیار در رابطه با جمهوری اسلامی ایران استفاده کرده و چنین وضعیتی را در خصوص تهران اعلام کرد.

۱-۷. تعدادی از فرامین اجرایی رئیس‌جمهوری آمریکا

الف. فرمان اجرایی شماره ۱۳۳۸۲ که در سال ۲۰۰۵ و توسط جرج دبلیو بوش امضا شد. طبق این قانون، معامله با افراد و نهادهایی که در صنعت هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران نقش و فعالیت دارند منع شده و اموال این افراد - نهادهای در آمریکا مسدود می‌شود.

ب. دومین مورد، فرمان اجرایی شماره ۱۳۶۲۲ است که بر اساس آن، تحریم‌هایی علیه شرکت‌های مرتبط با صنعت پتروشیمی جمهوری اسلامی ایران اعمال شد. این تحریم‌ها به بهانه قطع منابع مالی بخش پتروشیمی جمهوری اسلامی ایران که دومین منبع درآمد جمهوری اسلامی ایران به شمار می‌رود (پوراحمدی و ذوالفقاری، ۱۳۸۸، ص. ۱۵).

پ. یکی دیگر از تحریم‌های تأثیرگذار بر اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، فرمان اجرایی شماره ۱۳۵۹۹ است که به طور مشخص تحریم بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران را هدف گرفته و مقرر می‌دارد که دارایی‌های آن در قلمرو آمریکا باید توقیف شود. قانون مزبور به دولت آمریکا این اختیار را می‌دهد که اگر تأیید کند که بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران به تأمین مالی تکثیر سلاح‌های کشتار جمعی نمی‌پردازد یا سپاه پاسداران یا سایر اشخاص تحریم‌شده در دستورهای اجرایی ۱۳۲۲۴ و ۱۳۳۸۲ را حمایت مالی نمی‌کند، این تحریم را ملغی نماید.

ت. فرمان اجرایی شماره ۱۳۶۰۸ که بر حسب این دستور اوپاما، اشخاص غیرآمریکایی که در راستای نقض یا دور زدن تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران و سوریه هستند، از ورود به خاک ایالات متحده محروم و انجام برخی تراکنش‌ها با این گروه ممنوع است،

نیز جز قوانینی است که شاید دولت آمریکا پس از توافق هسته‌ای لغو نماید، گرچه بر اساس ارزیابی گروه بحران، این تحریم‌ها نتوانسته بر اقتصاد جمهوری اسلامی ایران تأثیر شگرفی داشته باشد اما علی‌الظاهر در تسهیل تعاملات بین‌المللی مؤثر خواهد بود. ث. فرمان اجرایی شماره ۱۲۱۹۰ که توسط جیمی کارتر صادر شد و تمام دارایی‌ها و منافع تحت مالکیت دولت جمهوری اسلامی ایران، تشکیلات وابسته و مجموعه‌های تحت کنترل آن و همین‌طور بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران که در قلمرو قضائی ایالات متحده قرار دارد یا در اختیار افراد تحت حوزه قضائی ایالات متحده هستند یا قرار می‌گیرند را مسدود کرد.

۲-۷. تعدادی از قوانین مصوب تحریمی

طبق قوانین ایالات متحده، اوپاما می‌تواند اجرای هر قانونی از کنگره را به مدت ۶ ماه به تأخیر بیندازد اما آنچه توسط کنگره تصویب شده و قانونی مدون است، برای فسخ نیازمند تأیید مجدد کنگره می‌باشد که بیشتر قوانین تأثیرگذار بر اقتصاد جمهوری اسلامی ایران، از این دست قوانین است.

الف. قوانینی که تحت عنوان «اختیارات دفاع ملی» در سال ۲۰۱۲ و ۲۰۱۳ به تصویب رسیده است، بر بخش‌های مالی جمهوری اسلامی ایران محدودیت‌هایی را اعمال می‌کند؛ از جمله اینکه بانک‌های خارجی را تهدید می‌کند که در صورت خرید یا فروش «نفت یا فرآورده‌های نفتی» از یا به جمهوری اسلامی ایران، از ارتباط با سیستم مالی آمریکا محروم خواهند شد و از این‌رو بر تراکنش‌های نفتی جمهوری اسلامی ایران و منبع درآمد جمهوری اسلامی بسیار تأثیرگذار است.

ب. قانون «منع گسترش تسلیحات هسته‌ای توسط جمهوری اسلامی ایران» و قانون «منع دستیابی جمهوری اسلامی ایران، کره شمالی و سوریه به تسلیحات کشتار جمعی» از جمله این موارد هستند.

پ. طبق بخش ۳۱۱ قانون میهن‌دوستی آمریکا، کشورهایی که به پول‌شویی متهم هستند، از تراکنش‌های مالی بین‌المللی محروم می‌شوند و جمهوری اسلامی ایران نیز جز کشورهایی است که در سال ۲۰۱۱ به پول‌شویی متهم شده است. این قانون به شدت جمهوری اسلامی ایران را در تراکنش‌های بین‌المللی محدود می‌کند.

ت. قانون کاهش تهدیدات جمهوری اسلامی ایران (TRA) و قوانین حقوق بشری سوریه نیز یکی دیگر از قوانینی است که چون هدفش محدود کردن توانایی جمهوری اسلامی ایران در بهره بردن از درآمدهای نفتی حاضر در مؤسسات مالی خارجی و ایجاد مانع برای بازگرداندن آن درآمدها به جمهوری اسلامی ایران است، از سال ۲۰۱۲ تأثیر شگرفی بر اقتصاد جمهوری اسلامی ایران داشته است.

ث. کنگره آمریکا به دلیل وابستگی درآمدهای دولت جمهوری اسلامی ایران به درآمد فروش نفت و وابستگی اقتصاد جمهوری اسلامی ایران به واردات کالا و به طور خاص بنزین، در ادامه تصویب قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت سازمان ملل، «قانون جامع تحریم‌ها، مسئولیت‌پذیری و محرومیت جمهوری اسلامی ایران CISADA» را تصویب کرد که با امضای اوپاما در اول جولای ۲۰۱۰ اجرایی شد. این قانون در راستای اعمال فشار به شرکت‌های خارجی برای رعایت تحریم‌ها و انزوای جمهوری اسلامی ایران در تعاملات بین‌المللی است و بر اقتصاد وابسته به نفت جمهوری اسلامی ایران، تأثیر بسیاری دارد. تحریم‌های آمریکا به زبان آمار بدین شرح است:

جدول شماره (۳): تحریم‌هایی که بر اساس دستورهای اجرایی رئیس جمهور آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران وضع شده‌اند

علت تحریم								
ردیف	فرمان‌های اجرایی دولت آمریکا	سال	عدم اشاعه (سلاح کشتار جمعی)	تروریسم	حقوق بشر	موارد دیگر	وضعیت تحریم	اثرگذاری اقتصادی
۱	۱۲۱۷۰	۱۹۷۹				*	اصلاح شده	کم
۲	۱۲۲۰۵	۱۹۸۰				*	لغو شده	-
۳	۱۲۲۱۱	۱۹۸۰				*	لغو شده	-
۴	۱۲۶۱۳	۱۹۸۷		*		*	لغو شده	-
۵	۱۲۹۵۷	۱۹۹۵				*	قانون شده	زیاد
۶	۱۲۹۵۹	۱۹۹۵				*	قانون شده	زیاد
۷	۱۳۰۵۹	۱۹۹۷				*	قانون شده	زیاد
۸	۱۳۲۲۴	۲۰۰۱		*		*		کم
۹	۱۳۳۸۲	۲۰۰۵	*					کم
۱۰	۱۳۵۵۳	۲۰۱۰			*			کم

علت تحریم								
ردیف	فرمان‌های اجرایی دولت آمریکا	سال	عدم اشاعه (سلاح کشتار جمعی)	تروریسم	حقوق بشر	موارد دیگر	وضعیت تحریم	اثرگذاری اقتصادی
۱۱	۱۳۵۷۲	۲۰۱۱			*			کم
۱۲	۱۳۵۷۴	۲۰۱۱				*		زیاد
۱۳	۱۳۵۹۰	۲۰۱۱	*				قانون شده	زیاد
۱۴	۱۳۵۹۹	۲۰۱۲				*		زیاد
۱۵	۱۳۶۰۶	۲۰۱۲			*		قانون شده	کم
۱۶	۱۳۶۰۸	۲۰۱۲				*		کم
۱۷	۱۳۶۲۲	۲۰۱۲				*		زیاد
۱۸	۱۳۶۲۸	۲۰۱۲	*	*			اصلاح شده	زیاد
۱۹	۱۳۶۴۵	۲۰۱۳	*					زیاد
۲۰	۱۳۷۶۹	۲۰۱۷		*				کم

(طراحی توسط نویسندگان)

با مطالعه استانداردهای جهانی حقوق بشر که در منشور سازمان ملل متحد (۱۹۴۵)، اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸)، کنوانسیون حقوق کودک (۱۹۸۹) و سند‌های دیگر مربوط به موضوع آمده است، که نشان‌دهنده اصول مورد قبول بین‌المللی هستند، بنابراین می‌توان چنین نتیجه گرفت که، اگر تحریم‌های اقتصادی به رنج و مشقت انسان‌ها منتهی شود، این تحریم‌ها از منظر حقوق بین‌الملل موجه نیستند (مافی، ۱۳۸۵، ص. ۶۴). اعلامیه حقوق بین‌الملل در بخش مربوط به روابط دوستانه و همکاری‌های بین دولت‌ها بر اساس منشور ملل متحد به این نکته اشاره می‌کند که: «تهدید بر علیه ساختارهای سیاسی، اقتصادی، اقتصادی و فرهنگی دولت‌ها همگام با حقوق بین‌الملل نبوده و توسل به اقدامات اقتصادی به منظور دستیابی به هر نوع امتیازی محکوم است». این اعلامیه از عدم دخالت در امور داخلی دولت‌ها و حمایت از اصل استقلال و حاکمیت آنها مصوب اجلاس ۱۹۶۵ مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز حمایت می‌کند (ممتاز، ۱۳۶۰، ص. ۲۲۳). تحریم‌های اقتصادی و یک‌جانبه از سوی آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران به عنوان ابزاری جهت ایجاد فشار بر جمهوری اسلامی ایران صورت گرفته است. که بر

روند کالاها، خدمات و دارایی‌های مالی تأثیر سوء بر جای گذاشته است. این تحریم‌های یکجانبه موجبات نقض حقوق بشر و زیر پا گذاشتن اسناد حقوق بین‌الملل را نیز به همراه داشته است.

نتیجه‌گیری

تحریم‌های اقتصادی همواره بخشی از سیاست خارجی دولت ایالات متحده بوده است و هدف از آن را تغییر رفتار سیاسی کشور هدف بیان کرده‌اند. سالیان زیادی است که ملل متحد، اتحادیه اروپایی و ایالات متحده اقدام به اعمال و اجرای تحریم‌های اقتصادی می‌نمایند. در ایالات متحده، دفتر کنترل سرمایه خارجی (OFAC) چهارچوبه برنامه تحریم‌ها را مشخص می‌نماید. این نهاد تحریم‌هایی را علیه کشورها، نهادها، شرکت‌ها و افراد مختلف وضع می‌کند و آن را در لیستی موسوم به SND قرار می‌دهد. ایالات متحده معمولاً از تحریم‌های یکجانبه و علی‌الخصوص تحریم‌های ثانویه استفاده می‌کند که تحریم‌های ثانویه به علت ماهیت فراسرزمینی خود، مورد مناقشه بوده است. ارزیابی تحریم‌های اقتصادی وضع شده علیه جمهوری اسلامی ایران با قواعد و اصول حقوق بین‌الملل، فرضیه اصلی این نوشتار مبنی بر غیرقانونی بودن این‌گونه تحریم‌ها را اثبات می‌نماید. بر این اساس، تحریم‌های اقتصادی یکجانبه آمریکا علیه ایران محدودیت‌هایی را بر بخش‌های مختلف اقتصادی کشور، انتقال تجهیزات و دانش فنی، سرمایه‌گذاری خارجی، حمل و نقل، پرداخت‌ها و... ایجاد کرده است.

نتیجه اینکه حتی اگر بپذیریم که در حقوق بین‌الملل هیچ معاهده و عرفی که صریحاً و به طور قطع مبنی بر غیرمشروع بودن توسل به تحریم اقتصادی، وجود نداشته باشد که البته در دکتین حقوق بین‌الملل در این مورد و به خصوص به جهت تعارض به اصول بنیادین حقوق بشر و همچنین اصل منع مداخله در تعیین سرنوشت، اختلاف نظر وجود دارد، در صورتی که بین کشورهای مورد ارتباط تعهدی مبنی بر فقدان اجازه برای تحریم اقتصادی نباشد روی آوردن به تحریم اقتصادی مورد قبول و پذیرفته می‌باشد. بر این پایه اگر اساس مسئولیت بین‌المللی آمریکا را نقض تعهدات عهدنامه‌ای الجزایر و عهدنامه مودت ۱۹۵۵ تلقی کنیم، در مورد موجه بودن تحریم‌های یکجانبه آمریکا ضد جمهوری اسلامی ایران، این کشور علاوه بر اینکه در قبال ایران مسئول است همچنین به دلیل

نادیده گرفتن حقوق حاکمیتی شرکای تجاری جمهوری اسلامی ایران نیز مسئول است. با توجه به موارد گفته شده، حتی رفع تحریم‌های نفتی جمهوری اسلامی ایران از طرق سیاسی و انجام مذاکره، نمی‌تواند مسئولیت بین‌المللی ایجاد شده در اثر نقض قواعد بین‌المللی را برطرف کند و وظیفه جبران خسارات هنگفت ناشی از تحریم‌های غیرقانونی اقتصادی یک‌جانبه همچنان پابرجاست. بنابراین کشور جمهوری اسلامی ایران می‌تواند از طریق طرح دعوا در دیوان بین‌المللی دادگستری به دلیل نقض معاهدت موذت و سرمایه‌گذاری حاوی شرط رجوع به دیوان، مراجعه به دیوان داوری دعاوی جمهوری اسلامی ایران و آمریکا، استفاده از شیوه داوری مندرج در معاهدات سرمایه‌گذاری، طرح دعوا در مراجع منطقه‌ای اروپایی مانند دیوان دادگستری اروپا و دادگاه اروپایی حقوق بشر، توسل به فوکل پوینت در مورد تحریم‌های مرتبط با تحریم نفت در قطعنامه‌های شورای امنیت و نیز مراجعه به محاکم داخلی کشورهای وضع‌کننده و محاکم داخلی جمهوری اسلامی ایران، نسبت به اعلام غیرقانونی بودن تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه و جبران خسارت اقدام نماید.

یادداشت‌ها

1. Sanction
2. ILC
3. Multilateral Economic Sanctions (International)
4. Unilateral Economic Sanctions
5. Multilateral Economic Sanction

۶. کنفرانس تجارت و توسعه ملل متحد

کتابنامه

- اسماعیل‌زاده، یوسف (۱۳۹۴). «نقش تحریم‌های آمریکا در توسعه روابط سیاسی - اقتصادی جمهوری اسلامی ایران و چین». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل)، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز، تهران، جمهوری اسلامی ایران.
- اکبری، محمد (۱۳۷۸). «اصل عدم مداخله»، پژوهش حقوق عمومی. شماره ۱، صص ۲۲۱-۲۷۷.
- بختیاری، فرزانه (۱۳۹۵). «تحلیل گفتمان تحریم‌های ایالات متحده آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی)، دانشگاه رازی،

کرمانشاه، ایران.

بریژیت، استون (۱۳۷۵). «تکاپو در جهت جهانی کردن حقوق» (ابراهیم بیگزاده، مترجم)، *مجله حقوقی بین‌المللی*. شماره ۲۰، صص. ۷۸-۴۱.

بنیس، فیلیس (۱۳۹۱). *درک بحران جمهوری اسلامی ایران و آمریکا*، (مریم‌السادات امیر شاکری، مترجم)، تهران: نشر مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

پتريک، کریستوفر (۱۳۹۳). *سیا در جمهوری اسلامی ایران (کودتای ۱۳۳۲ و ریشه‌های اختلاف جمهوری اسلامی ایران و آمریکا)*. (نعمت‌الله عاملی، مترجم)، تهران: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

پوراحمدی، حسین و ذوالفقاری، مهدی (۱۳۸۸). «دیپلماسی انرژی و منافع جمهوری اسلامی جمهوری اسلامی ایران»، *فصلنامه دانش سیاسی*. شماره اول، صص. ۴-۵.

حدادی، مهدی (۱۳۸۲). «تحریم‌های بین‌المللی، ابزار سیاست ملی یا ضمانت اجرایی بین‌المللی»، *فصلنامه اندیشه‌های حقوقی*. شماره ۳، صص. ۱۲۸-۱۰۹.

درستی، محمدرضا (۱۳۹۱). «تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل»، *رویدادها و تحلیل‌ها*. شماره ۲۶۶، صص. ۵۴-۵۸.

رشیدی، مهناز (۱۳۹۴). «تحریم نفتی جمهوری اسلامی ایران از منظر حقوق بین‌الملل». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل)، دانشگاه قم، قم، جمهوری اسلامی ایران.

سخائی اردکانی، روح‌الله (۱۳۸۹). *تحریم آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران*. تهران: آرون. سیمبر، رضا (۱۳۸۹). «سیاست خارجی آمریکا و تحریم‌های جدید علیه جمهوری اسلامی جمهوری اسلامی ایران»، *دوفصلنامه دانش سیاسی*. شماره ۲، صص. ۱۳۸-۱۰۷.

شریعتی فیض‌آبادی، مهدی (۱۳۹۹). «آثار تحریم‌های اقتصاد سیاسی ایالات متحده بر ورزش جمهوری اسلامی ایران»، *دوفصلنامه علمی دانش سیاسی*. شماره ۳۱، صص. ۲۴۶-۲۱۹.

صلاحی، سهراب (۱۳۹۹). *جمهوری اسلامی ایران و آمریکا در چهل سال (۱۳۵۷-۱۳۹۷) مقایسه دو نظریه مقاومت و تنش‌زدایی در سیاست خارجی*. قم: انتشارات بوستان کتاب.

ظریف، محمدجواد و میرزایی، سعید (۱۳۷۶). «تحریم‌های یکجانبه آمریکا علیه ایران»، *مجله سیاست خارجی*. شماره ۴۱، صص. ۱۰۸-۹۱.

ظهیری شیرآبادی، وحید (۱۳۹۶). «مشروعیت یا عدم مشروعیت تحریم‌ها بر اساس قوانین مصوب کنگره آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه حقوق بین‌الملل». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد صفادشت، تهران، ایران.

عبداله‌خانی، علی و کاردان، عباس (۱۳۹۰). *رویکردها و طرح‌های آمریکایی درباره ایران*. تهران:

مؤسسه مطالعات و تحقیقات ابرار معاصر تهران.

عشرتی خلیل‌آباد، فهیمه (۱۳۹۲). «بررسی تأثیر ملاحظات امنیتی - استراتژیک آمریکا بر تشدید سیاست تحریم ایران (۲۰۱۲-۱۹۸۰)». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی)، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

عطایی، شهاب (۱۳۹۳). «بررسی تحریم دولت‌های غربی علیه جمهوری اسلامی ایران؛ چالش‌ها و فرصت‌ها». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی)، پردیس دانشگاهی دانشگاه گیلان، گیلان، ایران.

فریدن م. (۱۳۸۲). مبانی حقوق بشر، (فریدون مجلسی، مترجم)، تهران: وزارت امور خارجه. فولادی، رضا (۱۳۹۶). «مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در قبال تحریم‌های یک‌جانبه علیه کشورها». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق)، دانشگاه پیام نور مرکز تهران جنوب، تهران، ایران. قاری سیدفاطمی، سید محمد (۱۳۸۹). حقوق بشر در جهان معاصر. تهران: انتشارات شهر دانش. کشاورزی، زهرا (۱۳۹۳). «سیاست خارجی آمریکا پس از جنگ سرد در برابر شورای امنیت (تأکید موردی تحریم‌های ایران)». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد روابط بین‌الملل)، دانشگاه گیلان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گیلان، ایران.

کلاپهام، اندرو (۱۳۸۹). مقدمه‌ای کوتاه بر حقوق بشر، (مینو آقایی خوزانی، مترجم)، تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.

کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد (۱۳۹۱). (علیرضا ابراهیم گل زیر نظر سیدجمال سیفی، مترجم)، تهران: نشر مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش. مافی، همایون (۱۳۸۵). «تأملی بر تحریم‌های اقتصادی آمریکا علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل»، پژوهشنامه حقوق و علوم سیاسی. شماره ۱، صص. ۵۹-۸۴.

متقی، سمیرا (۱۳۹۷). «تبیین کارایی تحریم‌های اقتصادی وضع شده علیه جمهوری اسلامی جمهوری اسلامی ایران از منظر اقتصاد سیاسی»، فصلنامه علمی و پژوهشی ره یافت / انقلاب اسلامی. شماره ۴۲، صص ۱۰۷-۸۹.

ممتاز، جمشید (۱۳۷۸). مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها. بولتن مرکز مطالعات عالی بین‌المللی. ممتاز، جمشید و رنجبریان، امیرحسن (۱۳۷۶). «مداخله آمریکا در امور جمهوری اسلامی ایران و اقامه اعوای جمهوری اسلامی ایران در دیوان داوری بین جمهوری اسلامی ایران و آمریکا»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی. نشانی دسترسی:

https://jflps.ut.ac.ir/article_14284_a0516c186caa39009e9520c96ff925dd.pdf

ممتاز، جمشید (۱۳۶۰). «تحریم‌های اقتصادی و حقوق بین‌الملل عمومی»، مجله دانشکده حقوق

و علوم سیاسی دانشگاه تهران. شماره ۲۲، صص. ۲۱۵-۲۲۶.
منظور، داوود و مصطفی‌پور، منوچهر (۱۳۹۲). «بازخوانی تحریم‌های ناعادلانه: ویژگی‌ها، اهداف و اقدامات»، فصلنامه سیاست‌های مالی و اقتصادی. (۲)، ۴۲-۲۱.
نعمتی، نیلوفر (۱۳۸۸). «مشروعیت تحریم از دیدگاه حقوق بین‌الملل با تأکید بر تحریم‌های یک‌جانبه». (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.
یزدان فام، محمود (۱۳۸۵). «تحریم‌های بین‌المللی و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه مطالعات راهبردی. سال نهم، شماره ۳۴، صص. ۷۸۹-۸۲۰.

- Carter, B. (2012). "International Economic Sanctions: Improving the Haphazard U.S. Legal Regime", Cambridge: Cambridge University Press.
- Conference on Security and Co-Operation in Europe, Final Act, Helsinki 1 August 1975, principle.VII.
- Cordesman, A. Gold, B. Khazai, S. Bosserman, B. (2013). U.S. and Iranian Strategic Competition: Sanctions, Energy, Arms Control, and Regime Change, Center for Strategic and International Studies (CSIS).
- Katzman, Kenneth (2019). Iran Sanctions, Congressional Research Service, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/RS20871.pdf>
- Koga, Y. (2005). Constructivist Approach of International Sanctions: Realism, Liberalism, Cosmopolitanism, and Hegemonism, Paper prepared for presentation at the Istanbul International Conference (Istanbul, Turkey), August 24-27.
- Maloney, Suzanne. (2010). Sanctioning Iran: If only it were to Simple, The Washington Quarterly, V. 33, No 1.
- Provost, Ren'e (2004). International Human Rights and Humanitarian Law, London: Cambridge University Press.
- Tzanakopoulos, Antonios (2011). Disobeying the Security Council (Countermeasures against Wrongful Sanctions), Oxford University Press.
- Vogelaar, Gabriella (2009). The Iranian Nuclear Threat: Nightmare or Reality, Published Master, University of Utrecht.

